

Ryszard JEDUT, Irena MIRSKA

Zróźnicowanie struktury zawodowej ludności m. Lublina

Различия в структуре занятий населения г. Люблина

Professional Differentiation of the Population of Lublin

Lublin należy do najszybciej rozwijających się miast w Polsce. Bodźcem dotychczasowego wzrostu była rozbudowa lub lokalizacja w okrese powojennym kilku dużych zakładów przemysłowych, zwłaszcza Fabryki Samochodów Ciężarowych, oraz rozwój szkolnictwa wyższego. W krajowym systemie osadniczym miasto stanowi jedno z podstawowych ogniw o znaczeniu ogólnokrajowym z wiodącymi funkcjami: przemysłu, nauki i szkolnictwa oraz wyspecjalizowanych usług o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym. Na dalszy rozwój miasta wpłynąć będzie nowy istotny czynnik, jakim jest Lubelskie Zagłębie Węglowe.

Obecnie miasto jest największym w południowo-wschodniej Polsce ośrodkiem nauki, kultury i innych wyspecjalizowanych funkcji. Znajduje się tu 5 wyższych uczelni (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Akademia Rolnicza, Akademia Medyczna, Politechnika Lubelska, Katolicki Uniwersytet Lubelski), 3 teatry (dramatyczny, muzyczny, lalki i aktora), filharmonia, redakcje gazet i inne instytucje naukowo-kulturalne. Jest ważnym ośrodkiem zamkniętego leczenia specjalistycznego, a także siedzibą jednostek administracji gospodarczej o zasięgu wykraczającym nawet poza granice środkowo-wschodniego makroregionu planowania.

W Lublinie znajduje się kilka zakładów przemysłowych o znaczeniu krajowym. Dominującą rolę odgrywa przemysł elektromaszynowy (FSC — głównie produkcja kooperacyjna, fabryka maszyn rolniczych „Agromet”, zakłady naprawy samochodów, fabryki wag; w trakcie budowy znajduje się centralna odlewnia dla przemysłu motoryzacyjnego —

Zakłady Metalurgiczne „Ursus”). Ze względu na położenie w regionie rolniczym tradycyjnie duże znaczenie ma przemysł spożywczy (zakłady mięsne, drobiarskie, cukrownia, wytwórnia tytoniu, chłodnia, zakłady spirytusowe, ziemniaczane, młynarskie i piwowarskie). Rozwija się przemysł chemiczny (zakłady farmaceutyczne, zielarskie, wytwórnia surowic i szczepionek oraz odczynników chemicznych). Występuje także przemysł lekki (garbarnia, zakład produkcji obuwia, kaletniczo-galanteryjny, dziewiarski „Lubgal”, odzieżowy „Gracja”) i inne.

Miasto stanowi ważny węzeł kolejowy i drogowy wschodniej Polski, ośrodek handlu hurtowego i duży ośrodek szkolnictwa średniego (w blisko 150 szkołach kształci się około 39 tys. młodzieży).

Dynamiczny rozwój Lublina, zróżnicowane tempo rozwoju poszczególnych funkcji miasta, powstanie nowych jednostek przestrzenno-funkcyjnych powoduje, że miasto stanowi coraz bardziej niejednorodny i zróżnicowany organizm.

Celem opracowania jest analiza zróżnicowania struktury zawodowej mieszkańców miasta, poszukiwanie przestrzennego ładu w tym zróżnicowaniu oraz ocena stopnia uzależnienia struktury społeczno-zawodowej mieszkańców od struktury przestrzennej miasta. Podstawowy materiał badawczy stanowią dane Narodowego Spisu Powszechnego z 1978 r.

ZMIANY LICZBY I STRUKTURY CZYNNYCH ZAWODOWO WEDŁUG DZIAŁÓW GOSPODARKI NARODOWEJ

Dynamika i struktura zatrudnienia podlega zmianom pod wpływem różnorodnych czynników. Obok zmian o charakterze przejściowym, wywołanych np. powstaniem lub rozbudową zakładu, ograniczeniem bądź rozwojem administracji itp., powodujących wahania okresowe, występują trwałe, wyraźnie zarysowujące się tendencje będące następstwem kierunków rozwoju miasta i pełnionych przez nie funkcji.

W latach 1960—1978 liczba czynnych zawodowo mieszkańców Lublina wzrosła o 62,9 tys. osób. Po r. 1970 średnioroczne tempo wzrostu wynosiło 5,6%, czyli było wyższe niż przeciętne w pozostałych miastach Polski (5,1%). W całym okresie utrzymywał się bezwzględny wzrost zatrudnienia we wszystkich działach gospodarki narodowej, jednakże w latach 1970—1978 w niektórych działach, zwłaszcza w przemyśle, rolnictwie i leśnictwie, tempo to nieco osłabło.

Najwięcej ludności czynnej zawodowo pracuje w przemyśle. Do r. 1978 następował stały wzrost zatrudnienia w tym dziale jako następstwo rozbudowy przemysłu. W latach 1960—1978 oddano do użytku szereg zakładów przemysłowych, a mianowicie: siarkownię chmielu (1960)

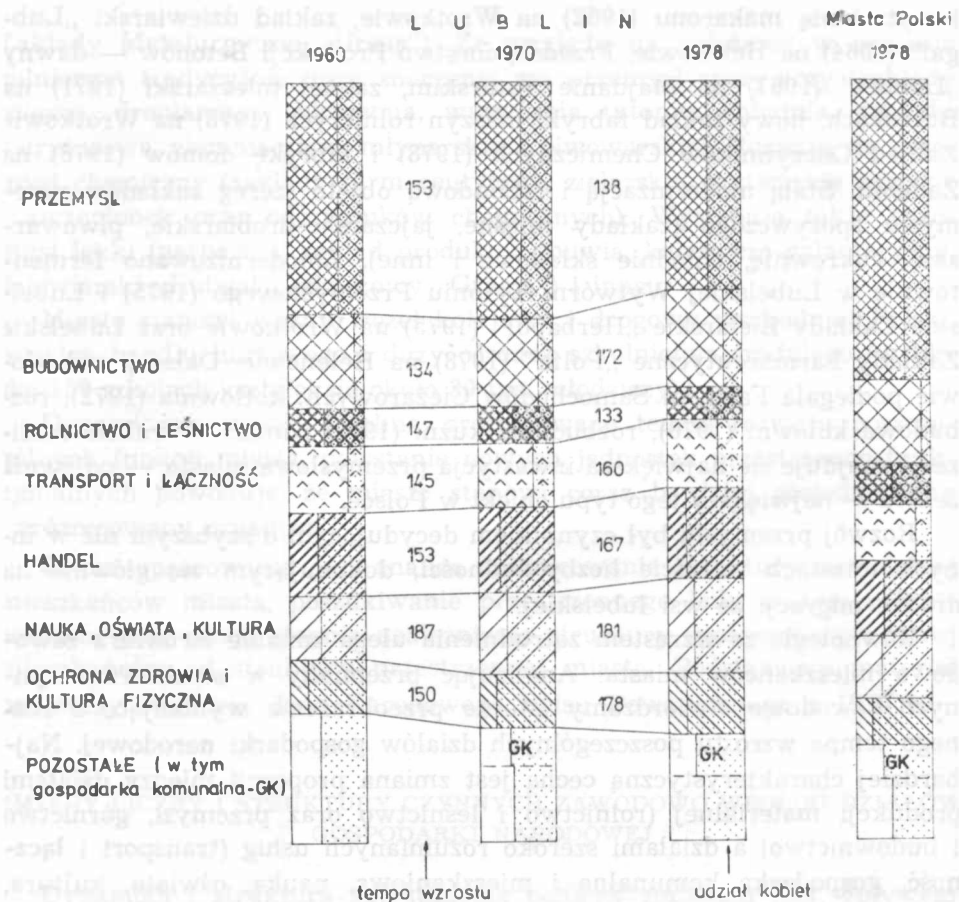
i wytwórnę makaronu (1962) na Wrotkowie, zakład dziewiarski „Lubgal” (1964) na Helenowie, Przedsiębiorstwo Produkcji Betonów — dawny „Lubbet” (1967) na Majdanie Tatarskim, zakład mleczarski (1971) na Bursakach, nowy zakład fabryki maszyn rolniczych (1973) na Wrotkowie Zakład Odczynników Chemicznych (1978) i fabrykę domów (1978) na Zadębju. Stałą modernizacją i rozbudową objęto szereg zakładów przemysłu spożywczego (zakłady mięsne, jajczarsko-drobiarskie, piwowarskie, cukrownię, chłodnie składowe i inne). Zmodernizowano fermentownię w Lubelskiej Wytwórni Tytoniu Przemysłowego (1975) i Lubelskie Zakłady Zielarskie „Herbapol” (1975) na Wrotkowie oraz Lubelskie Zakłady Farmaceutyczne „Polfa” (1978) na Helenowie. Dalszej rozbudowie podlegała Fabryka Samochodów Ciężarowych: kotłownia (1972), rozbudowa kołowni (1976), rozbudowa kuźni (1978) i inne. W trakcie realizacji znajduje się największa inwestycja przemysłowa miasta — odlewnia żeliwa — największy tego typu obiekt w Polsce.

Rozwój przemysłu był czynnikiem decydującym o szybszym niż w innych miastach wzroście liczby ludności, dokonującym się głównie na drodze migracji ze wsi lubelskiej.

Równoległe ze wzrostem zatrudnienia ulega zmianie struktura zawodowa mieszkańców miasta. Analizując przemiany w strukturze czynnych zawodowo stwierdzamy istotne przeobrażenia wynikające z różnego tempa wzrostu poszczególnych działów gospodarki narodowej. Najbardziej charakterystyczną cechą jest zmiana proporcji między działami produkcji materialnej (rolnictwo i leśnictwo oraz przemysł, górnictwo i budownictwo) a działami szeroko rozumianych usług (transport i łączność, gospodarka komunalna i mieszkaniowa, nauka, oświata, kultura, ochrona zdrowia i opieka społeczna, handel i inne). Tempo wzrostu zatrudnienia w usługach było różne w poszczególnych latach, ale ogólnie wyższe niż w sektorze I i II. Najbardziej dynamiczny wzrost zatrudnienia w latach 1960—1978 wystąpił w dziale nauka, oświata i kultura oraz ochrona zdrowia i opieka społeczna (ryc. 1). Jest to niewątpliwie następstwo nie tylko rozwoju ludnościowego miasta, ale także jego funkcji egzogenicznych.

Prawidłowość polegająca na stabilizacji lub spadku udziału zatrudnionych w przemyśle i budownictwie, systematycznym spadku udziału ludności zatrudnionej w rolnictwie i leśnictwie oraz wzrostu zatrudnienia w szeroko rozumianych usługach jest procesem odpowiadającym ogólnym prawidłowościom zatrudnienia obserwowanym zarówno w wysoko rozwiniętych krajach kapitalistycznych, jak i w Polsce (Rajkiewicz 1965).

Drugą charakterystyczną prawidłowością w strukturze zatrudnienia mieszkańców m. Lublina jest wzrost feminizacji. Wyraża się on z jednej

Ryc. 1. Struktura czynnych zawodowo według działów gospodarki narodowej w latach 1960—1978

Structure of the professionally active people under the sectors of the national economics in 1960—1978

strony wzrostem aktywności zawodowej kobiet, z drugiej — bezwzględny i względny wzrost zatrudnienia kobiet. We wszystkich działach gospodarki narodowej poza rolnictwem zatrudnienie kobiet rosło bowiem szybciej niż mężczyzn. Jedynie w najbardziej sfeminizowanym dziale, jakim jest ochrona zdrowia i opieka społeczna, po r. 1970 nastąpiło lekkie obniżenie poziomu feminizacji. Obserwowane zjawisko feminizacji w wielu działach jest następstwem zdecydowanego wzrostu udziału kobiet w ogólnym zatrudnieniu.

Jakkolwiek najwięcej kobiet pracuje w przemyśle, to jednak koncentrują się one głównie w działach: ochrona zdrowia i opieka społeczna (81,7%), handel (70,9%) oraz oświata i wychowanie (67,0%). Proces femi-

nizacji obejmuje także pozostałe działy gospodarki narodowej (ryc. 1). Mimo że w tych najbardziej sfeminizowanych działach przeciętnie w miastach Polski występuje jeszcze większa koncentracja kobiet, to jednak ogólny wskaźnik feminizacji czynnych zawodowo w Lublinie jest wyższy. Wynika on z poważnych deformacji struktury wieku mieszkańców miasta i wyższego niż przeciętny w miastach współczynnika feminizacji jako następstwa silnych procesów migracyjnych ludności (J e d u t 1983).

CECHY UKŁADU PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNEGO MIASTA

W okresie powojennym Lublin z miasta o charakterze monocentrycznym, w którym miejska zabudowa układała się w otaczające centrum strefy o malejącej intensywności, z obiektami przemysłowymi usytuowanymi głównie wzdłuż szlaku kolejowego, często przemieszanymi ze starą zabudową mieszkaniową i śródmieściem odgrywającym dominującą rolę jako podstawowa dzielnica mieszkaniowa i handlowo-usługowa, stopniowo przekształca się w miasto o złożonej strukturze wielodzielnicowej.

Obowiązująca w planowaniu urbanistycznym zasada podziału miasta na jednofunkcyjne strefy, zwłaszcza uznająca konieczność rozdzielenia miejsc pracy i zamieszkania, przyczyniła się do uporządkowania przestrzennego miasta. Przestrzenna segregacja funkcji miejskich doprowadziła do powstania nowych dzielnic i rejonów przemysłowych (Tatary, Wrotków, Bursaki, Helenów), dużych dzielnic mieszkaniowych (Rury, Kośminek, Kalinowszczyzna, Czechów) i osiedli (Nałkowskich, Kruczkowskiego), wyłonienia się dzielnic akademickich (Uniwersyteckiej, Akademii Medycznej, Politechniki Lubelskiej), częściowej realizacji zespołów rekreacji i wypoczynku (rejon Zemborzyc, dolina Bystrzycy, Sławinek) oraz ukształtowania się w rejonie Śródmieścia centralnego ośrodka administracyjno-usługowego.

Z punktu widzenia zróźnicowania przestrzennego struktury społeczno-zawodowej ludności ważne znaczenie ma monofunkcyjność układów przestrzennych, tj. kształtowanie się jednorodnych funkcjonalnie i przestrzennie dzielnic, zwłaszcza dzielnic przemysłu i mieszkalnictwa.

PRZEMYSŁ

Istniejąca obecnie struktura przestrzenna przemysłu kształtowana była w wyniku nawarstwień lokalizacji w różnych warunkach historycznych, technicznych i przestrzennych. Decydującym czynnikiem było jednak oddanie do użytku w 1877 r. linii kolejowej Warszawa — Kowel

przebiegającej na terenie miasta wzdłuż doliny Bystrzycy. Dostępność wody i transportu decydowały, że lokalizowano tam większe zakłady przemysłowe. Część drobniejszych zakładów nadal pozostawała wzdłuż ciągu ul. Lubartowskiej, Buczka, Kunickiego.

Po II wojnie światowej ten pierwotny układ uległ częściowej deglomeracji w wyniku planowego kształtowania nowych dzielnic przemysłowych. Obecnie obejmuje on zakłady charakteryzujące się małą koncentracją przestrzenną, często przemieszane z zabudową mieszkaniową, o dużej uciążliwości dla otoczenia, a mianowicie: rejon ul. Buczka, Armii Czerwonej (Agromet — Zakład Mechanizmów Przekładnikowych) i Męczenników Majdanka (Lub. Zakł. Naprawy Samochodów), Garbarskiej (Zakład Remontowy Energetyki) i Kunickiego (Lub. Zakłady Przemysłu Skórzanego i inne) oraz 1-go Maja (Agromet — prototypownia, narzędziownia). Większą koncentracją przestrzenną cechuje się zespół zakładów przemysłu spożywczego przy ul. Krochmalnej (Cukrownia Lublin, Zakłady Przem. Spirytusowego i Drożdżowego, Zakłady Przem. Ziemiaczanego) o dużej uciążliwości i niekorzystnym obecnie położeniu wobec pozostałych elementów struktury przestrzennej miasta (Martychiewicz, Furgał 1974), a ponadto Lubelskie Fabryki Wag. W zespole tym o powierzchni ok. 50 ha zatrudnionych jest w przemyśle ok. 2,5 tys. osób.

Początek nowym dzielnicom przemysłowym Lublina dała budowa FSC na Tatarach (Szczepanik 1979). Zapoczątkowany jeszcze w latach międzywojennych rozwój przemysłu w tej części miasta (rzeźnia przy ul. Turystycznej, montownia samochodów ciężarowych przy ul. Mełgiewskiej), poprzez lokalizację i rozbudowę FSC, a następnie rozbudowę zakładów mięsnych, lokalizację zakładów jajczarsko-drobiarskich, chłodni składowych, fabryki domów i innych, doprowadził do wykształcenia się największej — terytorialnie zwartej — dzielnicy przemysłowej. Składa się ona z dwu dużych zgrupowań: Turystyczna i Zadębie.

Na zespół przy ul. Turystycznej składa się szereg zakładów, głównie przemysłu spożywczego (Okręgowe Przedsiębiorstwo Przemysłu Mięsnego, Lubelskie Zakłady Drobiarskie, WSS Społem — masarnia i garmazernia, Przedsiębiorstwo Przemysłu Chłodniczego), a także inne. Łącznie ze składami i bazami (np. Centrala Rybna, Przedsiębiorstwo Transportu i Spedycji Przemysłu Mięsnego) obejmuje on powierzchnię ponad 50 ha i zatrudnia blisko 5 tys. pracowników.

Znacznie większy zespół zakładów przemysłowych stanowi zgrupowanie Zadębie. Obejmuje ono szereg zakładów przemysłowych (FSC Zakład Samochodów Dostawczych — największy zakład przemysłowy Lublina, Zakład Odczynników Chemicznych, Przedsiębiorstwo Moder-

nizacji Przemysłu Maszyn „Techma”, Przedsiębiorstwo Przemysłu Chłodniczego — chłodnie składowe, Zakłady Metalurgiczne „Ursus” — odlewnia żeliwa w budowie), składów i magazynów (POSiCz Polmozbyt) i zakładów budownictwa (kombinat budowlany — fabryka domów, Lubelskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego). Łącznie z fabryką domów zajmuje ok. 212 ha terenu o zatrudnieniu ok. 15 tys. pracowników.

W bliskim sąsiedztwie znajduje się zespół przemysłowo-składowy na Majdanie Tatarskim, z niewielkimi zakładami przemysłowymi, przeznaczony dla terenochłonnych obiektów składowych, baz transportu, a przede wszystkim dla zakładów zaplecza techniczno-produkcyjnego budownictwa. Łącznie zajmują one powierzchnię 90 ha i zatrudniają ponad 7 tys. pracowników.

Tak więc trzy wymienione zgrupowania tworzą wielką koncentrację miejsc pracy (ok. 27 tys.) we wschodniej części miasta, a w centrum zespołu miejskiego Lublin — Świdnik. Stanowi to ok. 44% zatrudnienia w przemyśle i budownictwie i 24% ogólnego zatrudnienia w mieście.

Drugą dużą dzielnicą przemysłowo-składową, mniej lub bardziej świadomie ukształtowaną, jest Wrotków położony w południowo-wschodniej części miasta w pobliżu głównego dworca PKP. Obok kilkunastu terenochłonnych zakładów zaplecza techniczno-produkcyjnego budownictwa, baz transportu i komunikacji, składów i magazynów różnych instytucji zlokalizowano tu szereg zakładów przemysłowych (dwa zakłady Agrometu — Fabrykę Maszyn Żniwnych i Omlotowych, Lubelskie Zakłady Zielarskie „Herbapol”, Lubelską Wytwórnę Tytoniu Przemysłowego i inne) oraz miejską elektrociepłownię. W dzielnicy tej zajmującej powierzchnię 172 ha znajduje zatrudnienie około 12,5 tys. pracowników.

Zespół przemysłowy Bursaki położony w północnej części miasta w bliskim sąsiedztwie Czechowa i Kalinowszczyzny zaplanowany został z myślą o ich mieszkańcach i przeznaczony dla niezbyt uciążliwych i mało terenochłonnych zakładów. Zlokalizowano tu przede wszystkim szereg niewielkich zakładów reprezentujących różne gałęzie przemysłu (Wojewódzka Spółdzielnia Mleczarska, WSM — Zakład Remontowo-Montażowy, Ludowa Spółdzielnia Pracy Krawieckiej, Spółdzielnia Pracy Galanteryjno-Skórzanej, Spółdzielnia Pracy Sprzętu Medycznego „Spoina”, Drzewno-Chemiczna Spółdzielnia Pracy „Odrodzenie” i inne) oraz dwie bazy transportu i komunikacji i dwa zakłady zaplecza techniczno-produkcyjnego budownictwa. W zakładach rozmieszczonych na powierzchni 33 ha znajduje zatrudnienie ok. 4 tys. pracowników.

Rejon Helenowa pomyślany został jako miejsce pracy, zwłaszcza kobiet, dla zachodniej części miasta. Podobnie jak Bursaki nie posiada

połączenia kolejowego. Ze względu na położenie zlokalizowano tu, obok zajezdni i zakładów naprawczych MPK, mniej uciążliwe zakłady o wysokich wskaźnikach zatrudnienia (Zakład Przemysłu Dzierwiarskiego „Lubgal”, Lubelskie Zakłady Farmaceutyczne „Polfa”, Odzieżową Spółdzielnię Pracy „Przełom” i „Viola” i inne). Zgrupowanie przemysłowe Helenów łącznie z MPK o powierzchni 24 ha daje zatrudnienie dla ok. 5,4 tys. osób. Jest to stosunkowo niewiele w porównaniu z Tatarami czy Wrotkowem, ale niemal tyle, co zatrudnienie w przemyśle rozproszonym czterech największych dzielnic mieszkaniowych Lublina: Rur, Wieniawy, Czechowa i Kalinowszczyzny.

MIESZKALNICTWO

Początek nowym dzielnicom mieszkaniowym dało rozpoczęcie realizacji w latach pięćdziesiątych przez Zakład Osiedli Robotniczych, pierwszych zespołów budownictwa wielorodzinnego, a mianowicie: ZOR—Wschód, ZOR—Tatary i ZOR—Zachód.

ZOR—Wschód zlokalizowano około 1 km na południe od FSC. Obecnie, po wybudowaniu osiedli Kosmonautów (1959—1970) i Lotników (1961—1973), stanowią one centralną część dzielnicy mieszkaniowej Kośminka. W osiedlach tych zamieszkuje 12,5 tys. mieszkańców, co stanowi $\frac{1}{3}$ mieszkańców całej dzielnicy Kośminek. Drugi zespół ZOR—Tatary zlokalizowano w bezpośrednim sąsiedztwie na zachód od FSC. Budowa osiedla została początkowo przerwana, a następnie kontynuowana w latach 1960—1970. Obecnie osiedle Tatary, łącznie z osiedlem spółdzielni „Motor” Przyjaźń zrealizowanym w latach 1961—1967 przy ul. Łęczyńskiej, stanowi najbliższ FSC położoną blisko 19-tysięczną dzielnicę mieszkaniową. W zachodniej części miasta, z dala od przemysłu, zlokalizowano trzeci zespół mieszkaniowy ZOR—Zachód. W latach 1962—1970 w sąsiedztwie wybudowano osiedle Róży Luksemburg. Łącznie z wybudowaną w latach pięćdziesiątych Raclawicką Dzielnicą Mieszkaniową stanowią one centralną część dzielnicy mieszkaniowej na Wieniawie, w której mieszka około 12 tys. mieszkańców. Jednocześnie realizowano również większe zgrupowania budynków mieszkalnych położone w centralnej części miasta, między innymi zespół przy ul. Lipowej (1959), na Czwartku (1961) oraz budownictwo o charakterze „plombowym”.

Zasadnicza zmiana nastąpiła z chwilą podjęcia przez spółdzielnie lokatorskie budowy dużych zespołów mieszkaniowych tworzących całe osiedla, a nawet dzielnice mieszkaniowe (Chmielowski 1978). W zachodniej części miasta na terenach rolniczych dzielnicy Rury, nie przygotowanej pod miejskie inwestycje, Lubelska Spółdzielnia Mieszkaniowa podjęła realizację zupełnie nowej dzielnicy mieszkaniowej. W latach

1957—1978 wybudowano dzielnicę złożoną z siedmiu kompleksowo zaprojektowanych osiedli (Mickiewicza, Słowackiego, Piastowskiego, Kraśńskiego, Sienkiewicza, Konopickiej i Prusa), w których w 1978 r. zamieszkiwało ok. 40 tys. mieszkańców.

W latach 1964—1978 w północno-wschodniej części miasta na przedmieściu Kalinowszczyzna od podstaw wybudowano drugą dużą dzielnicę mieszkaniową — Kalinowszczyzna. Realizowana była przez inwestora państwowego (część „A” i „E”), spółdzielnię „Kolejarz” — osiedle Bieruta (część „B”) oraz spółdzielnię „Motor” — osiedle Niepodległości (część „D”) i osiedle XXX-lecia (część „C”). W nowych osiedlach tej dzielnicy zamieszkiwało w 1978 r. ok. 28 tys. mieszkańców.

Trzecia wielka dzielnica mieszkaniowa powstaje na północ od Śródmieścia na niezabudowanych obszarach rolnych Czechowa. W dzielnicy przewidzianej dla ok. 30 tys. mieszkańców od 1969 r. zrealizowano szereg osiedli, a mianowicie: Moniuszki, Wieniawskiego, Lipińskiego, Chopina, Szymanowskiego i Paderewskiego, a jako ostatnie budowane jest osiedle Karłowicza. W 1978 r., kiedy tylko kilka pierwszych osiedli było zamieszkałych, dzielnica ta liczyła już blisko 15 tys. mieszkańców.

Od 1976 r. w dzielnicy Rury na południe od LSM realizowane są pierwsze osiedla (Skarpa i Ruta) w nowej dzielnicy mieszkaniowej — Czuby. Jeżeli do tego dodamy wybudowane wcześniej dwa osiedla: Kruczkowskiego na Dziesiątej i Nałkowskich na Wrotkowie to stwierdzamy, że wokół Śródmieścia skupiającego przedwojenną zwartą zabudowę powstał krąg dzielnic i osiedli mieszkaniowych wyraźnie wyodrębnionych przestrzennie i funkcjonalnie.

Stosowanie przez długi okres zasady podziału miasta na jednofunkcyjne strefy, zwłaszcza rozdziału miejsc pracy i zamieszkania, określonej w ogólnym planie przestrzennego zagospodarowania Lublina z 1956—1957 r., zadecydowało o obecnym układzie przestrzennym miasta. Cechuje się on lokalizacją dużych zespołów mieszkaniowych (dzielnic) w zachodniej i północnej części miasta oderwanych niemal całkowicie od zakładów i zgrupowań przemysłowych (ryc. 2). Tak więc podział miasta na część mieszkaniową i przemysłową, mimo z jednej strony lokalizacji w obrębie dzielnic mieszkaniowych dwu zgrupowań przemysłowych (Bursaki, Helenów), z drugiej — lokalizacji w części przemysłowej osiedli mieszkaniowych (Tatary, Przyjaźń, Nałkowskich), utrwalił się, stwarzając określone problemy między innymi w zakresie komunikacji, selekcji społeczno-zawodowej mieszkańców miasta itp.

STRUKTURA PRZESTRZENNA ZATRUDNIENIA WEDŁUG DZIAŁÓW
GOSPODARKI NARODOWEJ

Struktura zatrudnienia została ustalona na podstawie zależności między liczbą ludności czynnej zawodowo w poszczególnych działach gospodarki narodowej a liczbą ludności czynnej zawodowo poza rolnictwem w rejonie zamieszkania.

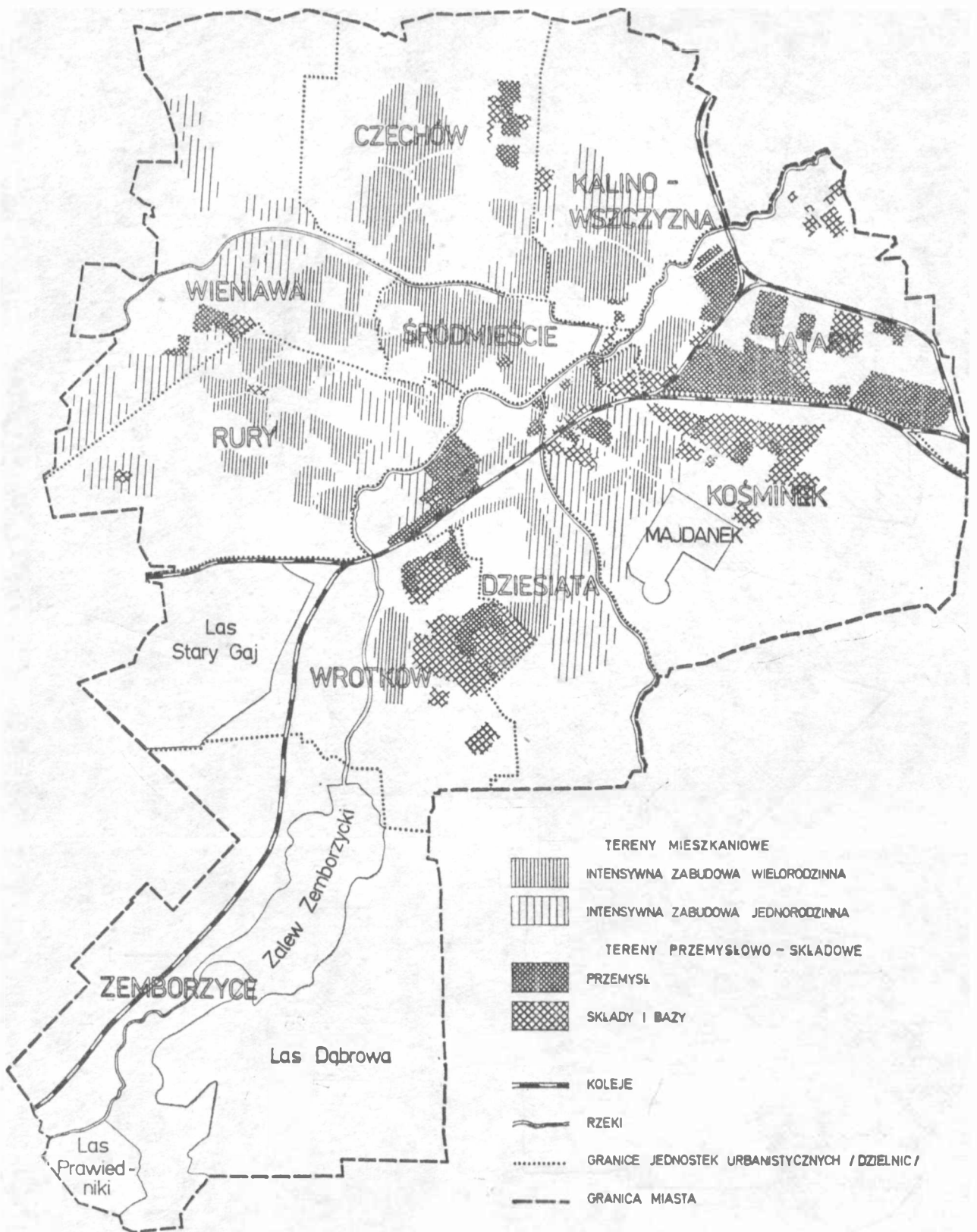
PRZEMYSŁ

Udział czynnych zawodowo w przemyśle w 1978 r. stanowił 28% (tj. 38,2 tys.) i był niższy od liczby zatrudnionych w przemyśle na terenie miasta ok. 4 tys. osób. O dominacji przemysłu w strukturze zawodowej ludności m. Lublina świadczy fakt, że we wszystkich dzielnicach (jednostkach urbanistycznych) jego udział jest najwyższy (tab. 1). Istnieje przy tym znaczne i znamienne zróżnicowanie w udziale czynnych zawodowo od 23,3% na Wieniawie do 44,1% na Tatarach. Świadczy ono wymownie o charakterze związku przestrzennego w rozkładzie miejsc pracy i zamieszkania.

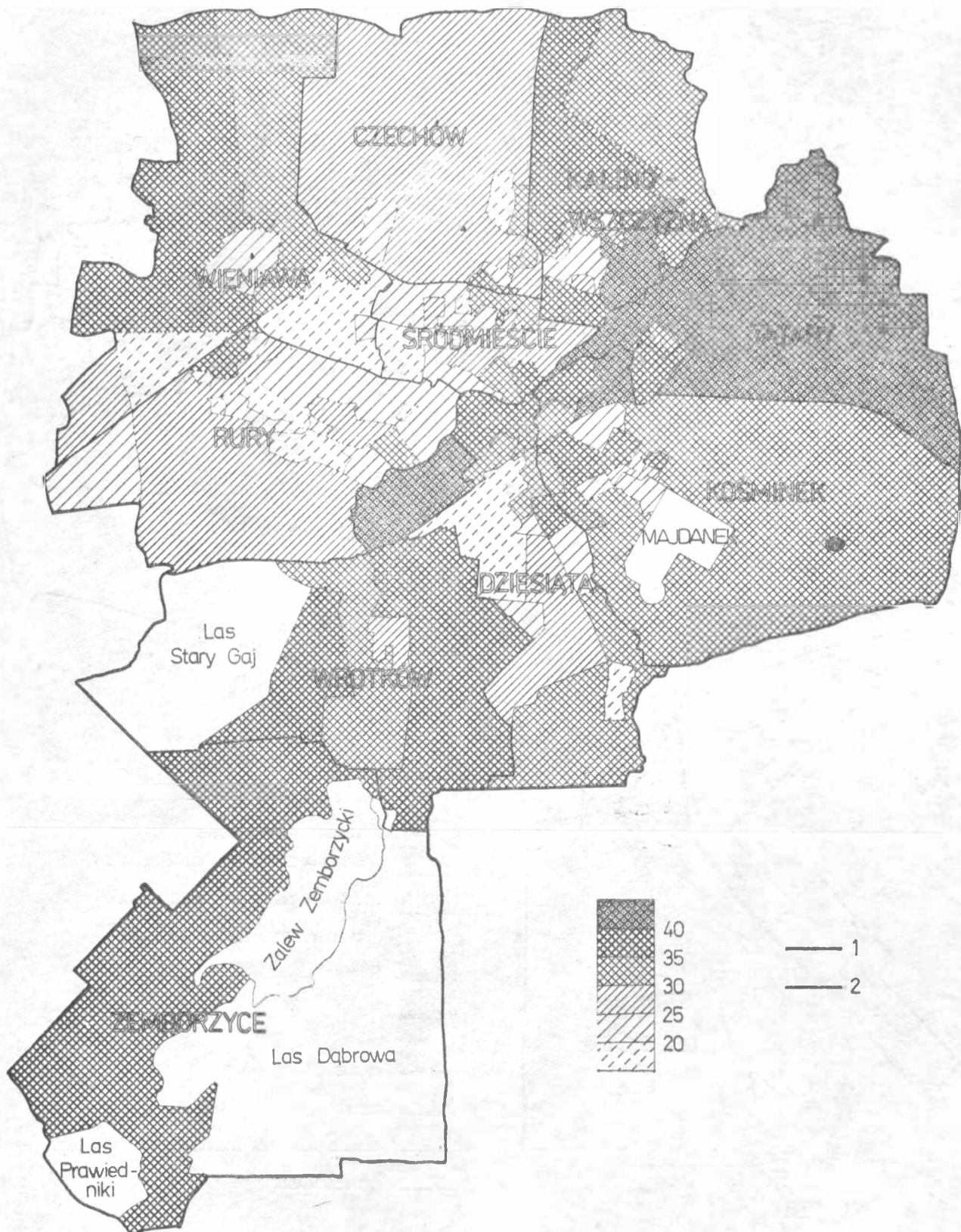
Znacznie większe zróżnicowanie udziału czynnych zawodowo w przemyśle występuje w poszczególnych rejonach zamieszkania (ryc. 3), od ok. 15% do 50%. W skrajnych przypadkach występują zarówno wyższe, jak i niższe wskaźniki, z reguły cechujące rejonory mieszkalnictwa zbiorowego.

Najwyższymi wskaźnikami udziału czynnych zawodowo w przemyśle cechują się rejonory powiązane organizacyjnie i przestrzennie z największą dzielnicą przemysłową Tatary—Zadębie. We wszystkich rejonach Tatarów udział ten jest wyższy od przeciętnego. Ponadto szczególnie duży udział ludności pracującej w przemyśle występuje na terenie Kalinowszczyzny, zwłaszcza w osiedlach Niepodległości i XXX-lecia realizowanych przez spółdzielnię „Motor”, oraz na obszarze północno-zachodniej części Kośminka w osiedlu Przyjaźń również realizowanym przez tę spółdzielnię, głównie z myślą o pracownikach FSC. Rejonami o wyraźnie ukształtowanej strukturze zawodowej ludności z dominacją ludności pracującej w przemyśle są stare rejonory lokalizacji przemysłu (rejon ul. Buczka, Armii Czerwonej, Garbarskiej, Kunickiego, 1-Maja), a zwłaszcza otoczenie zespołu przemysłowego Krochmalna. Wymienione rejonory, łącznie z osiedlem Bronowice Nowe (ZOR—Wschód) — pierwszym osiedlem wybudowanym dla pracowników przemysłu, o zdecydowanie wysokim udziale czynnych zawodowo w przemyśle, stanowią integralnie powiązany układ przestrzenno-funkcjonalny miejsc pracy i zamieszkania (ryc. 2, 3).

Podwyższone wskaźniki udziału czynnych zawodowo w przemyśle dla wielu rejonów położonych peryferyjnie o zdecydowanie mniejszej gę-

Ryc. 2. Wybrane elementy struktury przestrzenno-funkcjonalnej miasta w 1980 r.
 Some elements of the spatial-functional structure of the town in 1980

Ryc. 3. Ludność czynna zawodowo w przemyśle w % ludności czynnej zawodowo poza rolnictwem w 1978 r.

Population, professionally active in industry in pct of professionally active population (farming excluded) in 1978

stości zaludnienia mają związek ze specyficznymi cechami stref podmiejskich wyrażającymi się znacznym udziałem ludności dwuzawodowej związanej z przemysłem. Z reguły są to rejony z ludnością o niższym poziomie wykształcenia, a ponadto, podobnie jak rejony starej substandardowej zabudowy, cechują się znacznym udziałem ludności przejściowo zajmującej mniej korzystne siedlisko, w oczekiwaniu na otrzymanie mieszkania.

Niskimi wskaźnikami udziału ludności zatrudnionej w przemyśle cechują się rejony zachodniej części miasta, a zwłaszcza: dzielnica Rury, część Wieniawy i Śródmieścia. Najniższe wskaźniki wykazują rejony z budownictwem przyzakładowym i mieszkalnictwem zbiorowym innych działów gospodarki narodowej, a zwłaszcza: rejon Dzielnicy Uniwersyteckiej na Wieniawie, Akademii Medycznej na Czechowie, szpitala w Abramowicach, rejon dworca kolejowego i inne (ryc. 3).

BUDOWNICTWO

Udział czynnych zawodowo w budownictwie zajmuje drugie miejsce po przemyśle i wynosi 12,9%. Jest to poziom odpowiadający liczbie czynnych zawodowo w nauce, oświacie i kulturze i niewiele wyższy niż w handlu. W budownictwie występuje największa rozpiętość między liczbą ludności czynnej zawodowo a zatrudnionej, gdyż w 1978 r. wynosiła ona ok. 5 tys. pracowników.

Poszczególne dzielnice wykazują zrównoważony udział budownictwa w strukturze zawodowej ludności. Jedynie na Kośminku i Wrotkowie, gdzie zlokalizowano zakłady zaplecza techniczno-produkcyjnego budownictwa, udział czynnych zawodowo w budownictwie jest wyższy. Koncentracja miejsc zamieszkania w sąsiedztwie zgrupowania zakładów zaplecza techniczno-produkcyjnego na Majdanie Tatarskim związana jest także z lokalizacją tam mieszkalnictwa zbiorowego dla budowlanych, a mianowicie: hoteli pracowniczych przy ul. Wrońskiej, Pogodnej i Drodze Męczenników Majdanka.

Wysoki udział czynnych zawodowo w budownictwie w innych rejonach miasta związany jest również z mieszkalnictwem zbiorowym, np. w rejonie Helenowa — hotel pracowniczy przy ul. Wojciechowskiej, Kalinowszczyzny — hotel pracowniczy LPBP przy ul. Podzamcze. Pewną rolę — podwyższającą wskaźniki — odgrywa również budownictwo patronackie oraz obiekty przejściowo zajmowane dla potrzeb budowlanych, w trakcie budowy osiedli mieszkaniowych. Mozaikowy i zmienny charakter różnicowania przestrzennego w rozmieszczeniu czynnych zawodowo w budownictwie jest do pewnego stopnia śladowym odbiciem przemieszczającego się frontu pracy budowlanych.

i Nadbystrzyckiej, gdzie zlokalizowano pojedyncze bloki budownictwa przyzakładowego dla pracowników PKP i Wojewódzkiego Urzędu Poczty i Telekomunikacji.

Znaczny udział transportu i łączności w strukturze czynnych zawodowo występuje w dzielnicy Dziesiąta, w której w okresie międzywojennym zlokalizowano budownictwo jednorodzinne dla kolejarzy, oraz w osiedlach spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego realizowanego przez spółdzielnię „Kolejarz”. Wprawdzie spółdzielnia ta szybko utraciła swój przyzakładowy charakter, to jednak w osiedlach przez nią realizowanych, a mianowicie: Bieruta na Kalinowszczyźnie, Nałkowskich na Wrotkowie, Kruczkowskiego na Dziesiątej, znaczna część mieszkań przypadała pracownikom tego działu (głównie kolejarzom).

Ponadto wyższy od przeciętnego udział czynnych zawodowo w transporcie i łączności cechuje niektóre rejony peryferyjne położone wzdłuż szlaków kolejowych, zwłaszcza biegnących w kierunku na Kraśnik i Lubartów.

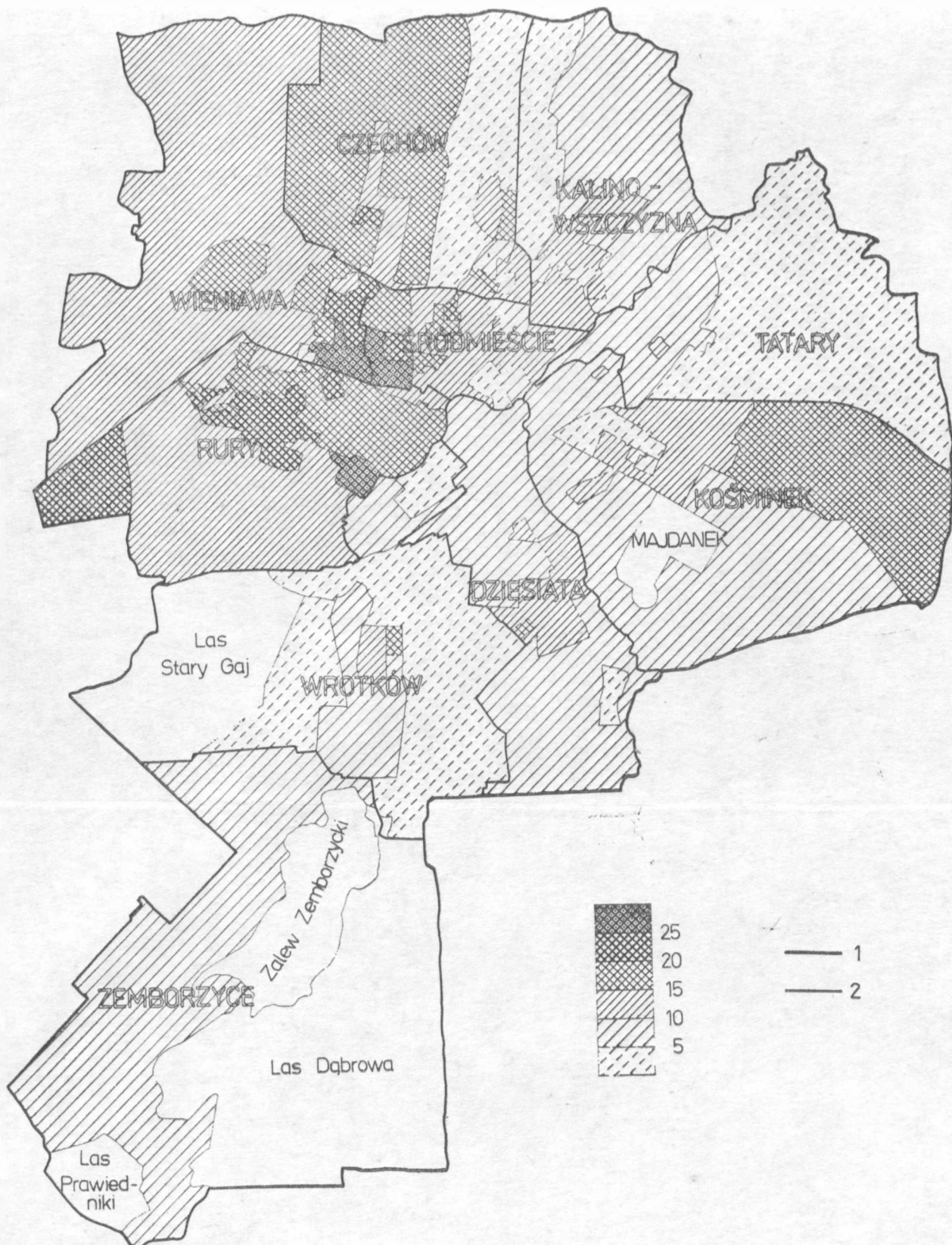
HANDEL

Czynni zawodowo w handlu stanowią 12,8%. Charakterystyczne są minimalne różnice między poszczególnymi dzielnicami (tab. 1). Również niewielkie jest zróżnicowanie pomiędzy rejonami (od 8% do 17%). Ma to niewątpliwie związek z dekoncentracją miejsc pracy w tym dziale gospodarki narodowej.

NAUKA, OŚWIATA, KULTURA

Łączna liczba czynnych zawodowo w nauce, oświacie i kulturze w 1978 r. wynosiła 16 971 osób, co stanowi 12,9% czynnych zawodowo mieszkańców Lublina. Rozmieszczenie ludności zatrudnionej w tych działach wykazuje duże zróżnicowanie i koncentrację w zachodniej części miasta: Wieniawa, Rury, Śródmieście, Czechów (tab. 1).

Znaczna koncentracja miejsc pracy i zamieszkania w zachodniej części miasta związana jest przede wszystkim z rozwojem szkolnictwa wyższego. W najstarszej Dzielnicy Uniwersyteckiej, w której zlokalizowane są obiekty UMCS i część obiektów Akademii Rolniczej, a w sąsiedztwie podstawowe obiekty KUL, zatrudnionych jest ok. 5 tys. pracowników uczelni. Na południe od centrum miasta, w dzielnicy Rury przy ul. Nadbystrzyckiej, rozwija się dzielnica Politechniki Lubelskiej zatrudniającej ok. 1 tys. pracowników. W centralno-północnych rejonach na terenie Śródmieścia i Czechowa zlokalizowane są obiekty Akademii Medycznej, zatrudniającej ok. 1,5 tys. pracowników. Lokalizacja budownictwa przyzakładowego w najbliższym sąsiedztwie, a także lokalizacja miejsc zbioro-

Ryc. 4. Ludność czynna zawodowo w nauce, oświacie i kulturze w % ludności czynnej zawodowo poza rolnictwem w 1978 r.
 Population, professionally active in science, education and culture in pct of the professionally active population (farming excluded) in 1978

wego zamieszkania (UMCS, KUL, PL, AM) sprawia, że najwyższe wskaźniki czynnych zawodowo w tym dziale obserwujemy w dzielnicach akademickich lub w ich pobliżu (ryc. 4). Wyższy od przeciętnego udział w strukturze zawodowej występuje również w rejonie Węgłina (stosunkowo znaczna koncentracja budownictwa jednorodzinnego pracowników nauki, oświaty i kultury) i Felina, gdzie rozpoczęto realizację nowej dzielnicy akademickiej dla Akademii Rolniczej.

OCHRONA ZDROWIA

Czynni zawodowo pracownicy ochrony zdrowia stanowią 8,4%. W poszczególnych dzielnicach udział ten waha się od 5,5% na Tatarach do 13% na Czechowie. Znacznie większe zróżnicowanie występuje między rejonami spisowymi (od 0% do 15%). W nielicznych rejonach udział ten jest wyższy. Znaczna koncentracja zamieszkania pracowników ochrony zdrowia związana jest z koncentracją zatrudnienia: ok. 5 tys. w rejonie Śródmieścia i Wieniawy (szpitale i inne obiekty służby zdrowia często z zapleczem mieszkaniowym), ok. 3 tys. w dzielnicy Akademii Medycznej na Czechowie (hotele pracownicze pielęgniarek przy ul. Hirszfelda, hotel pielęgniarski PSK przy ul. Czwartek), w rejonie szpitala w Abramowicach, a w mniejszym stopniu także szpitala kolejowego na Dziesiątej (mieszkania służbowe).

POZOSTAŁE DZIAŁY

Pozostałe działy gospodarki narodowej łącznie z gospodarką komunalną zatrudniają 13,6% czynnych zawodowo. Jest to ogromnie zróżnicowana zawodowo grupa ludności (finanse i ubezpieczenia, administracja, wymiar sprawiedliwości, obrona narodowa oraz inne) o bardzo nierównomiernym rozmieszczeniu. Jedynie udział gospodarki komunalnej jest wyrównany w poszczególnych dzielnicach i rejonach spisowych (tab. 1, 2). O nierównomiernym rozmieszczeniu czynnych zawodowo w tych działach gospodarki poza ich niewielką liczebnością decydują dwa czynniki, a mianowicie: a) specyficzny charakter zatrudnienia pewnych grup ludności, np. lokalizacja budownictwa dla rodzin wojskowych na terenach wydzielonych w rejonie ul. Dunikowskiego i Spadochroniarzy, b) lokalizacja budownictwa małych spółdzielni mieszkaniowych, w których mniejsze liczebnie grupy zawodowe mają tendencję do koncentracji.

STRUKTURA ZATRUDNIENIA WEDŁUG SEKTORÓW

Spośród różnorodnych sposobów klasyfikacji zatrudnienia (dwusektorowa, trzysektorowa, zakładowa itp.) szczególną rolę odgrywa klasyfikacja trzysektorowa (I — rolnictwo i leśnictwo, II — przemysł i budownictwo, III — usługi, tj. pozostałe działy gospodarki narodowej). Teoria ewolucji struktury zatrudnienia głosi, iż w następujących po sobie etapach rozwoju gospodarczego pierwszoplanową rolę odgrywają kolejno sektor pierwszy, drugi i trzeci. Badanie przekształceń struktury sektorowej w dłuższych okresach, zwłaszcza w krajach wysoko rozwiniętych, potwierdza tę prawidłowość, a mianowicie: 1) spadek zatrudnienia w rolnictwie, 2) szybszy wzrost zatrudnienia w przemyśle i budownictwie niż w usługach w pierwszej fazie industrializacji, 3) po osiągnięciu relatywnie wysokiego stopnia rozwoju gospodarczego stopniowy wzrost zatrudnienia w usługach (Rajkiewicz 1965).

Podobny kierunek przemian w strukturze zatrudnienia obserwuje się również w miastach, w tym także w Lublinie (ryc. 1). Jednak w tym przypadku działają inne czynniki sprawcze, proces ma charakter bardziej zaawansowany, zmiany są mniej zrównoważone, a zróżnicowanie przestrzenne bardziej gwałtowne niż ma to miejsce w makroskali.

Dla celów interpretacyjnych przyjęto nazewnictwo odpowiadające udziałowi sektora w strukturze zatrudnienia, a mianowicie: 80 do 100% — bezwzględna dominacja, 60 do 80% — dominacja, 40 do 60% — przewaga lub równowaga, 20 do 40% — udział. Wyróżniono następujące klasy struktury ludności:

Grupa	Nazwa grupy	Udział sketora (w %)		
1	bezwzględna dominacja	80—100	0—20	0—20
2	dominacja z udziałem	60—80	20—40	20—40
3	przewaga z udziałem	40—60	20—40	20—40
4	równowaga dwusektorowa	40—60	40—60	0—20
5	równowaga trzysektorowa	20—40	20—40	20—40

W stosunku do ludności sektora I (rolnictwo i leśnictwo) ze względu na niski udział w strukturze dodatkowo posłużono się określeniem „mały udział”, gdy wynosi on 10 do 20%. Wartości graniczne potraktowano jako orientacyjne dokonując pewnych odstępstw przy podziale na typy struktury sektorowej (ryc. 5).

Analiza sektorowej struktury zatrudnienia wykazuje, że miasto Lublin cechuje się względną równowagą ludności czynnej zawodowo w sektorze trzecim (usługi) i drugim (przemysł i budownictwo). W stosunku do średniej struktury miast Polski (rolnictwo i leśnictwo — 5,70%), przemysł

Tab. 3. Ludność czynna zawodowo według sektorów w dzielnicach rejonów spisowych w 1978 r.
Population, professionally active under sectors in town quarters according to the census regions in 1978

Wzrost /w %/	Sektor I /rolnictwo i leśnictwo/										Sektor II /przemysł i budownictwo/										Sektor III /usługi - pozostałe działy/												
	Wielawa	Czechów	Kalinowszczyzna	Łąki	Rury	Prótków	Przełęcz	Kośminek	Zembożyce	Wielawa	Czechów	Kalinowszczyzna	Łąki	Rury	Prótków	Przełęcz	Kośminek	Zembożyce	Wielawa	Czechów	Kalinowszczyzna	Łąki	Rury	Prótków	Przełęcz	Kośminek	Zembożyce						
95-100																																	
90-95																																	
85-90																																	
80-85																																	
75-80																																	
70-75																																	
65-70																																	
60-65																																	
55-60																																	
50-55																																	
45-50																																	
40-45																																	
35-40																																	
30-35																																	
25-30																																	
20-25																																	
15-20																																	
10-15																																	
5-10																																	
0-5																																	
ogółem	20	15	22	25	12	37	10	22	29	2	194	20	15	22	25	12	37	10	22	29	2	194	20	15	22	25	12	37	10	22	29	2	194

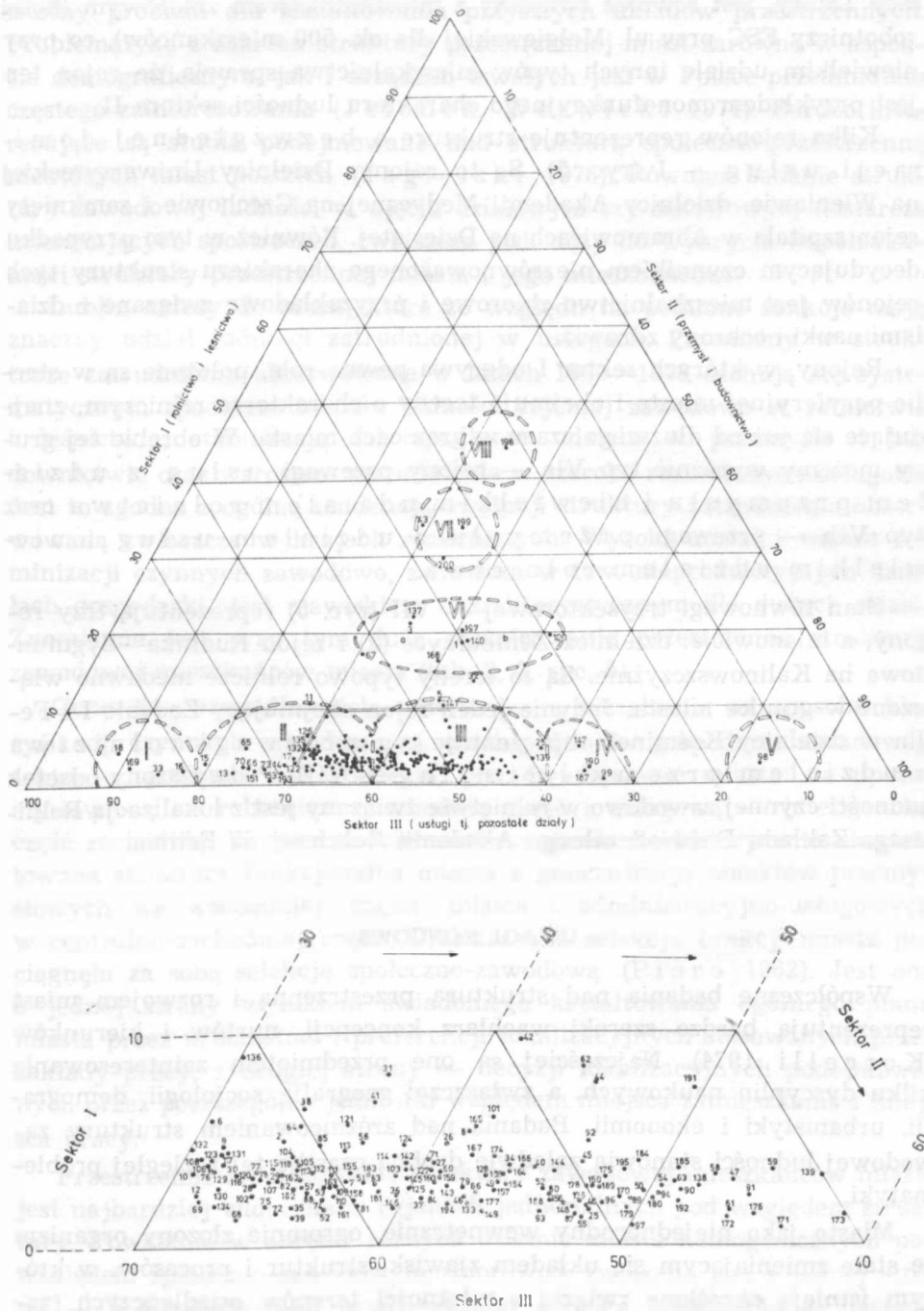
i budownictwo — 50,50%, usługi — 43,80%) Lublin cechuje się niższym udziałem sektora I i II oraz zdecydowanie wyższym udziałem sektora III. Jest to następstwem etapu rozwoju i funkcji miasta w regionie.

Wewnętrzne zróżnicowanie przestrzenne układu zatrudnienia jest duże. Dzielnice reprezentują kilka odmiennych typów struktury, a mianowicie: dominacja usług z udziałem przemysłu (Śródmieście, Rury, Wieniawa), przewaga usług z udziałem przemysłu (Czechów, Dziesiąta), równowaga usług i przemysłu (Kalinowszczyzna, Wrotków, Kośminek, Tatarzy) z wyraźną przewagą usług na Kalinowszczyźnie, a przemysłu na Tatarach. Odmienny typ równowagi usług, przemysłu i rolnictwa reprezentuje przyłączona do miasta w 1975 r. dzielnica Zemborzyce.

Największa liczba rejonów spisowych (82) reprezentuje strukturę typu względnej równowagi dwusektorowej, tj. usług i przemysłu — III (ryc. 5). Rejony reprezentujące ten typ struktury skoncentrowane są we wschodniej części miasta, głównie po prawej stronie rzeki Bystrzycy i na Kalinowszczyźnie (Tatarzy, Wrotków, Kośminek, Kalinowszczyzna, Dziesiąta). Przestrzenny związek z dzielnicami przemysłowymi miasta jest tak klarowny, iż nie wymaga szczegółowego komentarza. W innych rejonach miasta ten typ struktury reprezentowany jest sporadycznie i sprowadza się do rejonów położonych w bliskim sąsiedztwie zespołów przemysłowych Helenowa, Bursaków oraz kilku rejonów dzielnicy Rury i Śródmieścia, stanowiących przedłużenie typu struktury sąsiadujących z nimi wschodnich dzielnic miasta.

Drugi pod względem częstości występowania (68 rejonów) jest typ struktury dominacji usług z udziałem przemysłu — II (ryc. 5). Ten typ struktury występuje przede wszystkim w zachodniej części miasta (Śródmieście, Rury, Wieniawa, Czechów), a ponadto w osiedlach: Bieruta na Kalinowszczyźnie, Maki na Kośminku, Kruczkowskiego oraz w rejonie ul. Nowy Świat na Dziesiątej. A więc poza od dawną ukształtowaną „inteligentką” zachodnią częścią miasta obejmuje nowe osiedla położone we wschodniej części, realizowane przez spółdzielnię „Kolejarz” o znacznym odsetku członków czynnych zawodowo w transporcie i łączności oraz w nauce, oświacie i wychowaniu, a względnie niższym udziale czynnych zawodowo w przemyśle.

Typ struktury cechujący się dominacją przemysłu z udziałem usług — IV występuje w stosunkowo niewielkiej liczbie rejonów. Z wyjątkiem rejonu Helenowa zlokalizowany jest we wschodniej — przemysłowej części miasta. Występuje w rejonach koncentracji mieszkalnictwa zbiorowego (hotele robotnicze dla pracowników przemysłu bądź budownictwa) i budownictwa przyzakładowego. Jedyne rejon cechujący się bezwzględnie dominacją przemysłu — V, w dziel-

Ryc. 5. Typy struktury ludności czynnej zawodowo według sektorów w 1978 r.
Types of the structure of the professionally, active population under sectors in 1978

nicy Tatarzy, jest również związany z mieszkalnictwem zbiorowym (hotel robotniczy FSC przy ul. Mełgiewskiej dla ok. 500 mieszkańców), co przy niewielkim udziale innych typów mieszkalnictwa sprawia, że rejon ten jest przykładem monofunkcyjnego charakteru ludności sektora II.

Kilka rejonów reprezentuje strukturę o bezwzględnej dominacji usług — I (ryc. 5). Są to rejony: Dzielnicy Uniwersyteckiej na Wieniawie, dzielnicy Akademii Medycznej na Czechowie i zamknięty rejon szpitala w Abramowicach na Dziesiątej. Również w tym przypadku decydującym czynnikiem nie zrównoważonego charakteru struktury tych rejonów jest mieszkalnictwo zbiorowe i przykładowe związane z działaniami nauki i ochrony zdrowia.

Rejony, w których sektor I odgrywa pewną rolę, położone są w strefie peryferyjnej miasta i obejmują tereny o charakterze rolniczym, znajdujące się już od dłuższego czasu w granicach miasta. W obrębie tej grupy możemy wyróżnić typ VIa — rejony przewagi usług z udziałem przemysłu i niewielkim udziałem rolnictwa oraz typ VIb — przewagi przemysłu z udziałem usług i niewielkim udziałem rolnictwa.

Stan równowagi trzysektorowej — VII (ryc. 5) reprezentują trzy rejony, a mianowicie: dzielnica Zemborzyce (2) i rejon Rudnika—Zygmuntowa na Kalinowszczyźnie. Są to tereny typowo rolnicze niedawno włączone w granice miasta. Jedynie jeden rejon obejmujący Zadębie I i Felin w dzielnicy Kośminek reprezentuje typ przewagi rolnictwa z udziałem przemysłu i usług — VIII. Podwyższony odsetek ludności czynnej zawodowo w rolnictwie związany jest z lokalizacją Rolniczego Zakładu Doświadczalnego Akademii Rolniczej na Felinie.

UWAGI KOŃCOWE

Współczesne badania nad strukturą przestrzenną i rozwojem miast reprezentują bardzo szeroki wachlarz koncepcji, nurtów i kierunków (Korcelli 1974). Najczęściej są one przedmiotem zainteresowania kilku dyscyplin naukowych, a zwłaszcza: geografii, socjologii, demografii, urbanistyki i ekonomii. Badania nad zróżnicowaniem struktury zawodowej ludności stanowią zaledwie drobną cząstkę tej rozległej problematyki.

Miasto jako niejednorodny wewnętrznie, ogromnie złożony organizm ze stale zmieniającym się układem zjawisk, struktur i procesów, w którym istnieją określone związki i zależności terenów osiedleńczych (zamieszkania) i różnych miejsc: pracy, usług, rozrywek itp., powoduje, iż badanie relacji między miejscem zamieszkania a miejscem pracy stanowi

istotny problem dla kształtowania przyszłych układów przestrzennych. Problematyka z zakresu struktury przestrzennej miast zarówno w aspekcie demograficznym, jak i urządzeń trwałych jest w Polsce przedmiotem częstego zainteresowania (J e l o n e k, W e r w i c k i 1971). Bardzo interesujące są studia podejmowane nad strukturą społeczno-przestrzenną niektórych miast polskich (J a g i e l s k i 1978). Również badanie struktury zawodowej ludności w ujęciu działowym czy sektorowym dostarcza interesujących spostrzeżeń, zwłaszcza jeśli dąży do wykrycia współzależności struktury przestrzennej miasta i jego mieszkańców.

Lublin należy do miast, które ze względu na pełnione funkcje mają znaczny udział ludności zatrudnionej w usługach. Przemiany w strukturze zatrudnienia obserwowane w latach 1960—1978 cechują się systematycznym spadkiem udziału ludności czynnej zawodowo w rolnictwie i leśnictwie, stabilizacją lub spadkiem udziału w przemyśle i budownictwie oraz wzrostem zatrudnienia w szeroko rozumianych usługach. Jest to zgodne z ogólną tendencją ewolucji struktury zatrudnienia obserwowaną zwłaszcza w krajach rozwiniętych. Wysoki udział i wzrost feminizacji czynnych zawodowo, zwłaszcza w tzw. nieprodukcyjnych działach gospodarki, jest zjawiskiem charakterystycznym dla dużych miast. Znamienne jest przy tym duże zróźnicowanie przestrzenne struktury zawodowej mieszkańców miasta (tab. 2, 3, ryc. 5).

Generalną prawidłowością potwierdzaną niezależnie od sposobu klasyfikacji czynnych zawodowo, tj. według działów gospodarki narodowej, sektorów, poziomu wykształcenia, jest dwudzielność miasta: na uprzemysłowioną — robotniczą wschodnią część i usługową — inteligencką część zachodnią. W tej dwudzielności przejawia się historycznie ukształtowana struktura funkcjonalna miasta z koncentracją obiektów przemysłowych we wschodniej części miasta i administracyjno-usługowych w centralno-zachodniej części. Przestrzenna selekcja funkcji miasta pociągnęła za sobą selekcję społeczno-zawodową (P i ó r o 1962). Jest ona z jednej strony wynikiem świadomego kształtowania ogólnego planu miasta przez urbanistów i preferencji lokalizacyjnych stosowanych przez zakłady pracy, z drugiej strony — decyzji lokalizacyjnych podejmowanych przez poszczególne jednostki względem miejsca zamieszkania i miejsca pracy.

Przestrzenne zróźnicowanie struktury zawodowej mieszkańców miasta jest najbardziej widoczne w rejonach jednorodnych pod względem struktury. Powstanie w obrębie różnych dzielnic miasta homogenicznych pod względem społeczno-zawodowym zbiorowisk związane jest z jednej strony — z ograniczonymi możliwościami wyboru mieszkania w naszych warunkach, z drugiej — dużej roli w tych jednostkach budownictwa przyzakładowego, a zwłaszcza mieszkalnictwa zbiorowego. Rejony o bez-

względnej dominacji ludności homogenicznej pod względem społeczno-zawodowym wykazują często deformacje struktury demograficznej ludności, a także mogą w pewnych warunkach wpływać niekorzystnie na kształtowanie się cech kulturowych.

Odmienność struktury zawodowej ludności wielu rejonów peryferyjnie położonych polega na względnie zrównoważonym udziale poszczególnych sektorów. Rejony te cechuje: znaczny udział sektora I (od 15 do 35%), względnie niska gęstość zaludnienia, duży udział zabudowy zagrodowej, dominacja terenów upraw polowych i ogrodniczych, słabe powiązania komunikacyjne. Tereny te zostały przyłączone do miasta w latach 1954—1959 (Zemborzyce — 1975). Mają one cechy charakterystyczne dla strefy podmiejskiej, choć znajdują się w granicach miasta.

Niewątpliwy związek struktury zawodowej ludności czynnej zawodowo z układem przestrzenno-funkcjonalnym miasta, duże zróżnicowanie przestrzenne tej struktury, znaczne jej anomalie i konsekwencje z tym związane sugerują konieczność odpowiedniego kształtowania bardziej zróżnicowanej struktury przestrzennej miasta, celem złagodzenia różnorodnych uciążliwości związanych z tym zjawiskiem.

LITERATURA

- Chmielewski T. 1970, Przeobrażenia miasta Lublina w dwudziestolecu Polski Ludowej, [w:] Studia socjologiczne i urbanistyczne miast Lubelszczyzny pod redakcją J. Turowskiego, Wydawnictwo lubelskie, Lublin, ss. 48—87.
- Chmielewski T. 1978, Rozwój nowego budownictwa mieszkaniowego w dużym mieście na przykładzie Lublina, [w:] Procesy urbanizacyjne kraju w okresie XXX-lecia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej pod redakcją J. Turowskiego, PAN, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 187—235.
- Gawarecki H., Gawdzik Cz. 1980. Lublin i okolice. Przewodnik. Sport i turystyka, Warszawa, s. 244.
- Jagielski A. 1978, Struktura społeczno-ekologiczna miast polskich a koncepcja szkoły chicagowskiej, [w:] Procesy urbanizacyjne kraju w okresie XXX-lecia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej pod redakcją J. Turowskiego, PAN, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 111—133.
- Jedut R. 1982, Zróżnicowanie struktury płci i wieku mieszkańców Lublina, Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio B, vol. XXXVII, Lublin, ss. 253—279.
- Jelonek A., Werwicki A. 1971, Struktura przestrzenna Tarnowa, [w:] Studia z geografii średnich miast w Polsce. Problematyka Tarnowa, Prace Geograficzne nr 82, Warszawa, ss. 221—274.
- Korcelli P. 1974, Teoria rozwoju struktury przestrzennej miast, Studia KPZK PAN, t. 45, Warszawa, PWN, s. 167.
- Martychiewicz J., Furgał E. 1974, Prognoza rozwoju przemysłu w Lublinie, [w:] Lublin w latach 1974—2000. Ogólnopolska konferencja naukowa 11—12 VI 1974, PGE, Lublin, ss. 111—127.
- Pióro Z. 1962, Ekologia społeczna w urbanistyce (na przykładzie badań lubelskich i toruńskich). Wydawnictwo „Arkady”, Warszawa, s. 180.

- Rajkiewicz A. 1965, Zatrudnienie w Polsce Ludowej w latach 1950—1970. Dynamika i struktura, KIW, Warszawa.
- Szczepanik T. 1972, Lublin. Zarys geograficzno-gospodarczy. PZWS, Warszawa s. 163.
- Szczepanik T. 1979, Lublin jako ośrodek przemysłowy, [w:] Rola przemysłu w rozwoju miast i miasto jako baza działalności przemysłowej. Materiały konferencyjne Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, ss. 221—243.
- Sobczyk M. 1980, Dynamika i struktura zatrudnienia w Lublinie w latach 1969—1975, Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio H, vol. XIII/XIV, Lublin, ss. 183—197.
- Wich U. 1977, Aglomeracja lubelska i czynniki kształtujące jej rozwój (rozprawa habilitacyjna). UMCS, Lublin, s. 344.

РЕЗЮМЕ

Цель предлагаемой работы — это анализ структурных различий в занятии жителей города Люблина, поиски пространственного порядка в этих различиях, а также оценка степени унаследованности структуры занятий населения от функционально-пространственной структуры города. Основным материалом для исследований предоставляют данные народной переписки населения из 1978 года касающиеся трудоспособного населения в отдельных отраслях народного хозяйства. Эти данные составлены в трех системах: район переписки, квартал (градостроительная единица) и целый город.

Люблин принадлежит к самым быстро развивающимся городам Польши. Из-за исполняемых функций в городе имеется большое количество людей занятых в непроизводственных отраслях хозяйства. Перемены в структуре занятий выступившие в 1960—1978 годы характеризуются постоянным уменьшением трудоспособного населения занятого в сельском хозяйстве и лесоводстве, стабилизацией или небольшим уменьшением занятости в промышленности и строительстве, а ростом работающих в широкопонятом обслуживании. Кроме того наблюдалось большое участие и рост феминизации работавших особенно в непроизводственных отраслях хозяйства. Это согласуется с общей тенденцией эволюции структуры трудящихся.

Характерны для города большие пространственные различия в общественно-профессиональной структуре жителей. Генеральной закономерностью подтвержденной независимо от способа классификации трудоспособного населения является двойственность города: восточная часть — промышленная, западная — обслуживающая-интеллигентская. В этой двойственности проявляется исторически сформировавшаяся функциональная структура города с концентрацией промышленных объектов в восточной, а административно-обслуживающих в центрально-западной части.

Анализ структуры занятий по секторам (I — сельское хозяйство и лесоводство, II — промышленность и строительство, III — обслуживание) указывает, что для города свойственно относительное равновесие трудоспособного населения в секторах III и II. Наибольшее число районов переписки представляет структуры относительного „двухсекторного равновесия” т.е. обслуживания и промышленности. Вторым по численности является тип структуры „доминирования обслуживания с участием промышленности”. Такая обстановка в профессиональной структуре жителей города в большинстве его районов это следствие

ведущих функций города, а именно: промышленности, науки и образования, а также специализированного обслуживания о региональном и сверхрегиональном значении.

Пространственные различия в профессиональной структуре жителей города наиболее видны в однородных районах в смысле структуры. Возникновение в пределах города гомогенных в общественно-профессиональном смысле районов связано главным образом с локализацией совместного жилищного строительства. В этих районах наблюдаются часто деформации демографической структуры населения, а также неблагоприятное формирование культурных черт.

Отличие профессиональной структуры населения ряда районов, периферически расположенных, состоит в относительно уравновешенном участии отдельных секторов. Эти районы присоединенные к городу в 1954—59 годы (Зембожице — 1975) имеют черты свойственны для пригородских зон.

Связь профессиональной структуры с пространственной функциональной системой города, большие пространственные различия в этой структуре, ее значительные аномалии и вытекающие из них последствия, подсказывают необходимость формирования более уравновешенной функционально-пространственной структуры города, с целью смягчения различных обременительностей связанных с явлениями общественно-профессиональной сегрегацией жителей.

SUMMARY

The paper presents a professional differentiation of the Lublin inhabitants, looks for any order within this differentiation and evaluates a dependence degree of professions of the inhabitants from a functional spatial structure of the town. The research data come from the National General Census of 1978 and comprise the information on the population active professionally in separate sectors of the national economics. These data were studied with a reference to three points: census region, town quarter (urban unit) and town.

Lublin is a most developing town in Poland. Due to its functions, there is a high participation of the population working in services. Changes within the professional structure observed in 1960—1978 show a systematic decrease of the population working in farming and forestry; a stabilization or a decrease was noted for industry and construction works whereas the employment in services (in a broad sense) increased. Besides, a considerable participation and increase of women occupation was noted, particularly in the so-called non-productive sectors. Such feature agrees with a general trend in the evolution of the employment structure.

The town shows a high spatial differentiation of the social-professional structure of its inhabitants. A bipartition of the town into the industrial, workmen' eastern part and the service — white-collar workers' western part is a general regularity, independent on a type of classification of the working inhabitants. This bipartition reflects the historically created functional structure of the town, with a concentration of industrial objects in the eastern sector and of administrative-service objects in the central-western sector of the town.

The analysis of the employment structure in three sectors (I — farming and forestry, II — industry and construction works, III — service) proves that the town possesses quite equal groups of inhabitants employed in sectors III and II. Most census regions represent a structure of relative "bi-sector balance" that is

the equivalent sectors of industry and service. The second largest structural type contains "predominant services with a participation of industry". Such development of the professional structure of most regions results from the principal functions of the town that is of: industry, science and higher education, specialized services of regional and and more significant importance.

A spatial differentiation of the professional structure of the town inhabitants is best visible in the regions that are structurally homogeneous. A development of social-professional homogeneous centres within the town is especially connected with a location of housing estates. In such area, deformations of the demographic structure of populations are noted and cultural features are developing in the unsatisfactory way.

A dissimilarity of the professional structure of the population of most peripheral centres is presented by a relatively balanced participation of particular sectors. These centres were absorbed by the town in 1954—1959 (Zemborzyce in 1975) and still show features typical for the suburbs.

A connection of the professional structure of the population with a spatial-functional pattern of the town, high spatial differentiation of this structure, its considerable anomalies and the resulting consequences suggest that the functional-spatial structure of the town should be more uniformly developed to smooth numerous troubles connected with a social-professional segregation of the inhabitants.

